

**PROFESSIONAL TA'LIM O'QUVCHILARINING KASBIY
KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH****Mo`mindjanova N.A.***QDPI, Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti,
Pedagogika va ta'lim menejmenti stajyor - o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada, «Mehnatni muhofaza qilish» fanining asosiy maqsadi va vazifalari ushbu masala yechimiga qaratilgan mehnatni muhofaza qilish sohasida tadbiq etishning zaruriyati va ahamiyati hamda afzalliklari yoritilgan. Professional ta'limi ustasi faoliyatida muayyan ijtimoiy va kasbiy vaziyat va jamiyat talablarini hisobga olgan holda mutahassis tayyorlashi, Pedagogik faoliyat nafaqat o'qituvchilar, balki ota-onalar, jamoat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari va boshqalar tomonidan amalga oshiriladishi haqida qisqa ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Ergonomika, texnologik, Professional ta'limi ustasi, mehnat muhofazasi, xavfsizlik texnikasi, yo'riqnoma, pedagogik ijod, model, pedagogik harakat moduli, pedagogik faoliyat, .

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy va siyosiy sohalardagi barcha islohotlarning asosiy maqsadi yurtimizda yashayotgan barcha fuqarolar uchun munosib hayot sharoitlarini yaratib berishga qaratilgandir. Albatta, munosib hayot sharoitini yaratish ilmiy-texnik taraqqiyot asosida amalga oshiriladi va bu inson mehnatini yengillashtirish bilan bir qatorda, turli xil xavfli faktorlarni vujudga keltiradiki, natijada har xil ko'rinishdagi baxtsiz hodisalar: jarohatlanishlar, shikastlanishlar va kasb kasalliklari vujudga keladi. Lekin, bu muqaddas zaminda yashayotgan har bir inson yaxshi yashashni, ya'ni o'zining moddiy-ma'naviy va ijtimoiy ehtiyojlarini to'liqroq qondirishni istaydi. Aynan shu sababli inson tinimsiz faoliyatda bo'ladi.

Faoliyat – insonning yashashi uchun zarur bo'lgan asosiy shart sharoitlardan biridir. Mehnat – faoliyatning oliy shaklidir. Falsafiy nuqtayi nazardan olib qaraganda, «inson» tushunchasiga eng xos aniqlanish «Homo agens», ya'ni «Harakatdagi inson»dir. Albatta, faoliyat va mehnat shakli turlicha bo'lib, u hayotdagi ishlabchiqarish, madaniyat, jamoat ishlari, ilmiy ishlar va boshqa sohalardagi amaliy, intellektual hamda ma'naviy jarayonlarni o'z ichiga oladi. Ishlab chiqarishda mehnatni tartibsiz, amaldagi qonun-qoidalar, standartlar va ko'rsatmalarga amal qilmasdan amalga oshirilishi, nafaqat jarohatlanish yoki shikastlanishni keltirib chiqarishi, balki ayrim hollarda o'limga ham olib kelishi mumkin. Tabiiyki, bu insonni o'zining mehnat faoliyatidagi tabiiy, texnik, antropogen, ekologik va boshqa turdagi barcha xavfli faktorlardan himoyalashni ilmiy asosda tashkil qilishni talab etadi. Aynan «Mehnatni muhofaza qilish» fanining asosiy maqsadi va vazifalari ushbu masala yechimiga qaratilgan bo'lib, u fanning o'z qonuniyatlari, uslublari va tamoyillari asosida amalga oshiriladi. Mehnatni muhofaza qilish fanining asosiy maqsadi talabalarga insonning ishlab chiqarishdagi mehnat faoliyati davrida

yuzaga keladigan xavfli faktorlar, ularning kelib chiqish sabablari va bartaraf etish yo‘llari, mehnat xavfsizligini ta‘minlash hamda xavfsiz va sog‘lom ish sharoitlarini yaratish bo‘yicha nazariy bilim berish va amaliy ko‘nikmalar hosil qilishdan iboratdir. Yuqoridagilarga mos holda talabalar fanni o‘rganish davomida quyidagilarni nazariy jihatdan o‘zlashtirishlari lozim:– mehnat xavfsizligining nazariy asoslari. Ergonomika va mehnat xavfsizligi psixologiyasi haqida tushuncha; – mehnat xavfsizligini ta‘minlovchi asosiy tamoyillar, uslublar va vositalar tizimi;– mehnat xavfsizligini boshqarish asoslari;– mehnat xavfsizligining huquqiy va tashkiliy asoslari.

Professional ta‘limi ustasining kasbi pedagogik bo‘lib, sub’ekti boshqa shaxs bo‘lgan kasblar guruhiga kiradi. O‘qituvchi turli mutaxassislar orasida nafaqat burch va mas‘uliyat hissi, balki hal qilinishi kerak bo‘lgan vazifalar sinfi bilan ham ajralib turadi. Shaxsni shakllantirish, shakllantirish va o‘zgartirishni o‘z faoliyatining maqsadi sifatida qabul qilgan holda, kasbiy ta‘lim ustasi ham uning rivojlanish jarayonini boshqarishga chaqiriladi. Kasbiy ta‘lim ustasining kasbiy-pedagogik faoliyatining o‘ziga xos xususiyati shundaki, u go‘yo qo‘sh mehnat predmetiga ega. Bir tomondan, uning asosiy mazmuni odamlar bilan munosabatlardan iborat bo‘lsa, ikkinchi tomondan, kasbning bu turi har doim odamdan muayyan kasbiy sohada maxsus bilim, ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lishni talab qiladi. Kasbiy ta‘lim ustasi uchun bu ma‘lum bir kasbiy (sanoat) faoliyat turidagi bilim va ko‘nikmalardir. Bundan tashqari, professional ta‘limi ustasi o‘quvchilarning faoliyatini, ularning yosh xususiyatlarini, o‘zi boshqaradigan rivojlanish jarayonini yaxshi bilishi va tushunishi kerak. Binobarin, professional ta‘limi ustasi kasbi ikki tomonlama tayyorgarlikni talab qiladi: insonshunoslik va maxsus (sanoat). Shunday qilib, kasbiy ta‘lim ustasi uchun muloqot qilish qobiliyati o‘ziga xos xususiyatga ega bo‘lib, u muayyan ijtimoiy-psixologik fazilatlarga ega bo‘lishi kerak. Ushbu kasbning o‘ziga xos xususiyati uning insonparvarlik, jamoaviy va ijodiy tabiatidir. Bo‘lajak ishchilarni tayyorlash jarayonida kasbiy ta‘lim ustasining faoliyati ham ko‘p jihatdan potentsial ish beruvchilar va muayyan sohalarning talablarini hisobga olish zarurati bilan belgilanadi. Zamonaviy mehnat bozori juda dinamik bo‘lib, ish beruvchi ma‘lum bir ishlab chiqarishning rivojlanish darajasiga qarab, ishlab chiqarish munosabatlaridagi texnik va texnologik, ijtimoiy-iqtisodiy imkoniyatlar va istiqbollarni bilish bilan bog‘liq bo‘lgan talablarni qo‘yadi. Binobarin, bu talablarni bajarish shartlaridan biri professional ta‘limi ustasi potentsial ish beruvchilarning so‘rovlarini yaxshi bilishi, bu bilan bo‘lajak ishchilarni tayyorlashning yuqori samaradorligini ta‘minlashi zarur. Shunday qilib, professional ta‘limi ustasi o‘z tarbiyalanuvchilarini muayyan ijtimoiy va kasbiy vaziyat va jamiyat talablarini hisobga olgan holda, ma‘lum bir vaqtning ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda tayyorlaydi. Shu bilan birga, u madaniyat dirijyori bo‘lib, azaliy omilni o‘z zimmasiga oladi, shaxsni uning umuminsoniy fazilatlari sintezi sifatida rivojlantirishni o‘z oldiga maqsad qilib qo‘ygan va shu bilan kelajak uchun mehnat qiladi. Natija bir shaxsning (masalan, shifokor, sotuvchi va boshqalar) faoliyati mahsuli bo‘lgan "shaxs -shaxs" kasbining boshqa vakillaridan farqli o‘laroq, o‘qituvchilik kasbidagi hissasini aniqlash qiyin. O‘quvchiga ma‘lum bir o‘qituvchi, oila va boshqa ijtimoiy tuzilmalar. Ko‘pincha pedagogika fanida pedagogik faoliyatning yig‘indisi sub’ekti tushunchasi

aniqlanadi, bu ta'lim muassasasi jamoasini anglatadi. Kasbiy ta'lim ustasi faoliyatidagi ijodkorlik darajasi uning o'z maqsadlariga erishish uchun o'z imkoniyatlaridan qay darajada foydalanishini ko'rsatadi. Shu sababli, professional ta'limi ustasining pedagogik faoliyatining ijodiy tabiati ham uning eng muhim xususiyati hisoblanadi, chunki shaxsning rivojlanishi doimo uning mahsuli bo'lib qoladi. Vaqt o'tishi bilan ijodiy ishlayotgan professional ta'limi ustasi o'zining pedagogik tizimini yaratadi, bu esa ta'limda eng yaxshi natijaga erishish vositasidir. Professional ta'limi ustasi shaxsining ijodiy salohiyati u tomonidan to'plangan ijtimoiy tajriba, unga yangi, o'ziga xos echimlarni, innovatsion shakllarni topish va qo'llash imkonini beradigan psixologik, pedagogik va maxsus bilimlar, qobiliyat va ko'nikmalar asosida shakllanadi. usullari, shu bilan uning kasbiy funksiyalarini takomillashtirish. Zamonaviy pedagogika fanida pedagogik ijod deganda o'zgaruvchan sharoitlarda pedagogik muammolarni hal qilish jarayoni tushuniladi. Shu bilan birga, o'qituvchi o'z faoliyatini quyidagicha quradi: pedagogik vaziyatlarni tahlil qiladi, dastlabki ma'lumotlarga muvofiq natijani loyihalashtiradi, mavjud vositalarni tahlil qiladi, olingan ma'lumotlarni baholaydi va yangi vazifalarni shakllantiradi. Professional ta'limi ustasining ijodiy faoliyati tajribasi uning kasbiy ta'limi mazmuniga printsiplial jihatdan yangi bilim va ko'nikmalarni kiritmaydi, lekin shunga qaramay, ijodiy faoliyatni tizimli bajarish bilan u shunday shaxsiy xususiyatni tavsiflovchi shaxsiy fazilatlarni shakllantiradi. ijodkorlik sifatida. Ijodkorlik- Bu shaxslarning o'ziga xos qadriyatlarini yaratish, nostandart qarorlar qabul qilishlikni aks ettiruvchi qobiliyatdir. Biz allaqachon qaror qilganimizdek, professional ta'limi ustasi bir vaqtning o'zida ikki turdagi faoliyat bilan shug'ullanadi: pedagogik va kasbiy (sanoat).

Adabiyotlar tahlili

Pedagogik faoliyat - bu insoniyat tomonidan to'plangan madaniyat va tajribani keksa avlodlardan o'tkazish va yosh avlod tomonidan o'zlashtirishga qaratilgan ijtimoiy faoliyatning alohida turi bo'lib, ularning shaxsiy rivojlanishi va jamiyatda muayyan rollarni bajarishga tayyorlanishi. Pedagogik faoliyat nafaqat o'qituvchilar, balki ota-onalar, jamoat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari va boshqalar tomonidan amalga oshiriladi. Biroq, birinchi holda, bu faoliyat kasbiy, ikkinchidan, umumiy pedagogik faoliyat bo'lib, u ixtiyoriy yoki yo'q, har bir kishi o'z-o'zini tarbiyalash va o'z-o'zini tarbiyalash bilan shug'ullanib, boshqa odamlarga va o'ziga nisbatan amalga oshiradi. Pedagogik faoliyat professional ta'limi ustalari tizimli ravishda maqsad, motivlar, harakatlar (operatsiyalar), natija birligi sifatida taqdim etilishi mumkin. Pedagogik faoliyatning tizim hosil qiluvchi xususiyati maqsaddir (A.N. Leont'ev). Ta'lim maqsadi asrlar qa'ridan kelgan barkamol shaxsning umuminsoniy ideali sifatida qaralishi mumkin bo'lgan ta'limning strategik maqsadini amalga oshirish bilan bog'liq. Har tomonlama va barkamol shaxsni shakllantirish Qadimgi Yunoniston, Uyg'onish davri Yevropasi, G'arbiy va Rossiya utopiklari, frantsuz ma'rifatchilari, shuningdek, SSSRda sotsializm qurish davridagi ta'lim tizimida maqsad edi. Hozirgi vaqtda o'qituvchilar ta'lim idealiga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishadi. Mutaxassislar o'rtasida konsensus yo'q. 90-yillarga qadar ta'lim maqsadlari jamiyat ehtiyojlariga qarab belgilanadi va mafkuraviy xususiyatga ega bo'lgan, ammo bugungi

kunda shaxsning o'zini o'zi anglash, uning qobiliyatlarini rivojlantirish ehtiyojlaridan voz kechish kerak, degan fikr mavjud. (AV Petrovskiy). Shu sababli, umuman tarbiya maqsadi shaxsga uning qobiliyatiga mos ravishda ko'p qirrali rivojlanishda yordam sifatida shakllanadi. Bu Rossiya Federatsiyasining "Ta'lim to'g'risida" gi qonunida o'z aksini topgan. Ta'lim "shaxsning umumiy madaniyatini shakllantirish, uning jamiyat hayotiga moslashishini hal qilish, kasbni ongli ravishda tanlashga yordam berish" uchun xizmat qiladi (9-modda, 2-band). Aytishimiz mumkinki, eng oliy maqsad - shaxsni o'zi va jamiyat bilan uyg'unlikda rivojlantirish. Pedagogik faoliyat maqsadlarini amalga oshirish ta'lim muhitini shakllantirish, o'quvchilar faoliyatini tashkil etish, o'quv jamoasini yaratish, individual shaxsni rivojlantirish kabi ijtimoiy-pedagogik vazifalarni hal qilish bilan bog'liq. Asosiy funktsional birlik, uning yordamida pedagogik faoliyatning barcha xususiyatlari namoyon bo'ladi pedagogik harakat (V.A. Slastenin) maqsad va mazmun birligi sifatida. Pedagogik harakat tushunchasi pedagogik faoliyatning barcha shakllariga (dars, ekskursiya, suhbat va h.k.) xos bo'lgan, lekin ularning hech biriga kamaytirilmagan umumiylikni ifodalaydi. Shu bilan birga, pedagogik harakat ham umumiy, ham individuallikni ifodalovchi maxsus xususiyatdir.

Tadqiqotning amaliy natijalari quyidagilardan iborat: "Kompetensiyaga asoslangan ta'lim dasturlarini ishlab chiqish"[1.67] deb nomlangan metodik qo'llanma yaratilgan; "Kasb standartlari asosida ta'lim dasturlarini ishlab chiqish bo'yicha metodik tavsiyanoma" yaratilgan; "Kompetensiyaga asoslangan dual ta'lim dasturlarini ishlab chiqish bo'yicha uslubiy tavsiyanoma" yaratilgan; "O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida kasb standartlarini ishlab chiqish bo'yicha metodik yo'riqnoma" yaratilgan; "Dual ta'lim shakli bo'yicha o'quvchilarning o'qitish natijalarini baholash bo'yicha metodik tavsiyalar" ishlab chiqilgan; professional ta'lim yo'nalishlarining kompetensiyaga asoslangan malaka talablari va o'quv rejaları ishlab chiqilgan.

Tadqiqot doirasida o'tkazilgan izlanishlar natijaga yo'naltirilgan ta'lim asosida professional ta'lim muassasalari o'quvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlash metodik tizimini takomillashtirish bo'yicha quyidagi xulosalar qilish imkonini berdi: 1. Ta'lim natijalari (Learning Outcomes) – ta'lim oluvchining bilimi, ko'nikma va malakalarini turli kutilmagan vaziyatlarda qo'llash bo'lib, umummadaniy, umum-kasbiy va kasbiy kompetensiyalarga integrallashtirilgan jamlanmasi sifatida ta'lim oluvchining faoliyatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, ta'lim natijalari (Learning Outcomes) kompetensiyaning kutilayotgan va o'lchanadigan "tarkibiy elementlari" hisoblanadi, ta'lim oluvchi bilim, amaliy ko'nikma va faoliyat tajribasini ma'lum bir o'quv fan yoki modulni ta'lim natijasi (Learning Outcomes)da o'zlashtirgan bilim ko'nikmadan foydalangan holda biror vazifani bajarib namoyish qila olishidir. 2. Ta'lim natijalari (Learning Outcomes) o'quv-tarbiya jarayonining ishtirokchilari uchun tushunarli bo'lishi va ta'lim jarayonida baholanadigan hamda teskari aloqa metodikalari asosida o'zlashtirish darajalari baholanishi zarur. Yaratilgan ta'lim dasturining o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olinishi, ta'lim dasturini yaratuvchilar tomonidan rejalashtirilgan ta'lim natijalari (Learning Outcomes)ning umumiyligi mutaxassislarni ta'lim dasturini o'zlashtirishning talab

qilinadigan natijalariga ko‘ra umummadaniy, umumkasbiy, shaxsiy va kasbiy kompetensiyalarga erishish imkoniyatini yaratadi. 3. Xalqaro tajribadan kelib chiqqan holda professional ta‘lim mazmunini kompetensiyalar formatida ifodalangan ta‘lim natijalariga asosan ishlab chiqish, uning professional ta‘lim standarti, malaka talablari, o‘quv reja, fan va amaliyot dasturlariga joriy qilish hamda ta‘lim jarayoniga tatbiq etish imkonini beradi. 4. Amalga oshirilgan nazariy tahlil mutaxassislarni tayyorlash bo‘yicha ta‘lim dasturini tavsiflashda o‘quv natijalari zarur, degan xulosaga kelishga imkon beradi: ish beruvchilar, ta‘lim muassasalari, davlat va jamiyat manfaatlariga xizmat qiladigan ta‘limni muvaffaqiyatli tamomlagandan so‘ng o‘quvchi nimaga erishishi to‘g‘risida ta‘kidlar to‘liq to‘plamini ifodalash; professional ta‘limi dasturining tuzilmasi va mazmunini belgilash; 23 o‘zlashtirilgan kompetensiyalarni baholashning asosli mezonlarini ishlab chiqish va ishonchliligini oshirish. 5. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan modul dasturining ishlab chiqishda quyidagi savollarga e‘tibor berish lozim: 1) O‘quvchi bitirgandan keyin nima qila oladi? Boshqacha qilib aytganda, kasbiy sohasi talablarini tavsiflash kerak; 2) Ish doirasida o‘z vazifalarini samarali bajarish uchun o‘quvchi nimani o‘zlashtirishi kerak? Shuning uchun o‘quv dasturiga qo‘yiladigan talablarni shakllantirish zarur; 3) O‘quvchi ish doirasida o‘z vazifalarini samarali bajara olishini qanday aniqlayman? Boshqacha aytganda, baholash talablarini shakllantirish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurazakov, F. A., & ugli Odinaboboev, F. B. (2022). Pedagogical importance of using module educational Technologies in the system of continuous education on the basis of modern approaches. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(1), 173-180.

2. Muslimov N.A. Kasb-hunar ta‘limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. Monografiya. -T.: Fan va texnologiyalar, 2013.

3. Mo‘mindjanova N.A. “MEHNAT MUHOFAZASI VA XAVFSIZLIK TEXNIKASINI O‘QITISH VA RAQAMLASHTIRISH SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH